

HAYVONOT DUNYOSINI MUHOFAZA QILISH: MUAMMOLAR, SABABLAR VA CHORA-TADBIRLAR

Dinora Kenjayeva

Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Biologiya yo'nalishi, 1-bosqich talabasi

Abdunazarova Zulayxo Sharifqulovna

Ilmiy rahbar;

Shahrisabz davlat pedagogika instituti tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15636687>

Annotatsiya

Ushbu maqolada hayvonot dunyosining inson hayoti va tabiatdagi o'рни, ularning yo'qolib borishiga olib kelayotgan ekologik muammolar, inson faoliyatining salbiy ta'siri, shuningdek, Qizil kitob, qo'riqxonalar, veterinariya xizmatlari va tarbiyaviy yondashuvlar orqali hayvonlarni muhofaza qilish choralari tahlil qilingan. Maqola nafaqat ekologik, balki axloqiy va ijtimoiy nuqtai nazardan ham muhim yondashuvlarni qamrab oladi.

Аннотация

В данной статье рассматривается значение животного мира для жизни человека и природы, экологические проблемы, приводящие к исчезновению животных, негативное влияние человеческой деятельности, а также меры по охране животных через Красную книгу, заповедники, ветеринарные службы и воспитательные подходы. Статья охватывает как экологические, так и этические и социальные аспекты.

Annotation

This article explores the role of wildlife in human life and nature, the ecological problems leading to the extinction of species, and the negative impact of human activities. It also analyzes protection measures such as the Red Book, nature reserves, veterinary services, and educational approaches. The article addresses not only ecological but also ethical and social dimensions.

Kalit so'zlar hayvonot dunyosi, ekologik muhofaza, inson ta'siri, Qizil kitob, qo'riqxonalar, veterinariya, axloqiy tarbiya

Ключевые слова животный мир, экологическая защита, влияние человека, Красная книга, заповедники, ветеринария, нравственное воспитание

Keywords wildlife, ecological protection, human impact, Red Book, nature reserves, veterinary care, moral education

Hayvonot dunyosi — tabiatning ajralmas qismi bo'lib, insoniyat hayotida muhim o'rin tutadi. Ular ekologik muvozanatni ta'minlab, biosferaning

barqarorligini saqlashda muhim rol o'ynaydi. So'nggi yillarda esa inson faoliyatining keskin kuchayishi tufayli ko'plab hayvon turlari yo'qolib borayotganligi, tabiiy muhitlarning buzilishi va ekologik inqirozlar borgan sari chuqurlashmoqda. Maqolaning asosiy maqsadi — hayvonot olamini muhofaza qilish zarurati, mavjud muammolar, ularning sabablari va tizimli yechimlarga ilmiy-nazariy yondashuv asosida to'xtalib o'tishdir.

Nazariy asos

Hayvonot dunyosining ekologik, biologik va ijtimoiy ahamiyatini o'rganishda zamonaviy ekologiya, zoologiya, bioetika, atrof-muhit muhofazasi va veterinariya fanlariga tayaniladi. Biologik xilma-xillik tushunchasi xalqaro huquqiy hujjatlar – BMTning Biologik xilma-xillik konvensiyasi (1992) hamda UNESCOning barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG) doirasida alohida e'tirof etilgan.

Nazariy jihatdan quyidagi asosiy qarashlar muhim o'rin tutadi:

1. Ekotizimlar barqarorligi nazariyasi – bunda har bir turning ekotizimdagi roli va o'zaro bog'liqligi e'tiborga olinadi.
2. Brakon'erlik va inson ta'siri nazariyasi – yovvoyi hayvonlarga noqonuniy ov qilish va urbanizatsiya ta'sirining salbiy oqibatlari o'rganiladi.
3. Etika va hayvon huquqlari – hayvonlar faqat foyda manbai emas, balki his qiluvchi mavjudotlar sifatida qaraladi.
4. Muhofaza biologiyasi – noyob va yo'qolib borayotgan turlarni saqlash usullari, genetik xilma-xillikni tiklash va qo'riqlash hududlarini tashkil qilish masalalari bilan shug'ullanadi.

O'zbekiston Respublikasi "Hayvonot dunyosini muhofaza qilish to'g'risida"gi qonuni va Qizil kitob asosida olib borilayotgan chora-tadbirlar ham ushbu nazariy asoslarning amaliy ko'rinishi hisoblanadi.

Hayvonot dunyosi – bu tabiatning eng muhim va murakkab qismidir. U biologik xilma-xillikning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, tabiiy ekotizimlarning barqarorligi va sog'lom ishlashida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Hayvonlar o'zaro bog'langan oziq-ovqat zanjiri orqali nafaqat o'zlari, balki butun ekotizimlar sog'lig'i uchun muhim hisoblanadi.

Hayvonot dunyosining inson hayotidagi ahamiyati ham beqiyosdir. Ular:

Oziq-ovqat manbai sifatida (go'sht, tuxum, sut va boshqa mahsulotlar);

Tibbiyot va farmatsevtika sohasida dori vositalari manbai sifatida;

-Ekotizim xizmatlari — changlatish, tuproq unumdorligini saqlash, zararli hasharotlarni nazorat qilish;

Madaniy, ma'naviy va iqtisodiy jihatdan odamlar hayotida o'rin tutadi.

O'zbekiston tabiati boy va turli-tuman hayvonot dunyosiga ega. Qor barsi, qulon, tog' echkisi, burgut kabi noyob turlar bu yerdagi tabiat boyliklari qatoriga kiradi. Ularning mavjudligi va himoyasi butun ekotizimning barqarorligi uchun juda muhim.

1. Inson faoliyatining hayvonot olamiga ta'siri

Insoniyat taraqqiyoti davomida turli sohalar – dehqonchilik, qurilish, transport, sanoat, energetika – hayvonot dunyosiga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko'rsatib kelmoqda. Biroq eng xavfli va keskin ta'sirlar ayniqsa sanoat va ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'liq.

2. Sanoat chiqindilari va dengiz hayotiga tahdid

Sanoat korxonalari tomonidan ishlab chiqarilgan zaharli chiqindilar — og'ir metallar, neft mahsulotlari, kimyoviy moddalar, plastiklar — to'g'ridan-to'g'ri daryo va dengizlarga oqizilishi dengiz hayotiga katta zarar yetkazmoqda. Bu:

Dengiz jonivorlarida kasalliklar va genetik buzilishlarga sabab bo'ladi;

Suvda kislorod miqdorini kamaytirib, baliqlarning massaviy o'limiga olib keladi;

Korall riflarining nobud bo'lishi bilan butun dengiz ekotizimining yemirilishiga sabab bo'ladi;

Oziq-ovqat zanjiri buziladi va yirik yirtqichlar ovsiz qoladi.

Misol uchun, O'zbekistondagi Aral dengizining ekologik falokati, suv sathining pasayishi, zaharli moddalar oqimi natijasida fauna va flora qariyb butunlay yo'q bo'lish xavfi ostida.

3. Noqonuniy ovchilik (brakon'erlik)

Yovvoyi hayvonlarni noqonuniy ovlash — brakon'erlik — global ekologik muammo hisoblanadi. Bu faoliyat ko'pincha qonuniy nazoratdan yashirin amalga oshiriladi, Qizil kitobga kiritilgan noyob turlarga qaratiladi va butun populyatsiyalarni yo'q qilish xavfini tug'diradi. Masalan, O'zbekistonning tog'li hududlarida qor barsi, qulon, tog' echkisi kabi noyob turlar noqonuniy ovlanmoqda.

4. Shaharlashuv va uning ta'siri

Shaharlashuv jarayoni tabiatga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda:

Tabiiy yashash muhitlari kamaymoqda;

Hayvonlar inson yashaydigan hududlarga yaqinlashib, to'qnashuvlar ko'paymoqda;

Yashash joylarining bo'linishi hayvonlarning genetik almashinuvi va populyatsiyasiga zarar yetkazmoqda;

Yorug'lik va shovqin ifloslanishi hayvonlarning orientatsiyasini buzmoqda.

O'zbekiston misolida Hisor va Zarafshon tizmalari atrofidagi qurilishlar tog' echkisi va qor barsining yashash hududlarini qisqartirmoqda.

Hayvonot dunyosini muhofaza qilish: Qizil kitob, qo'riqxonalar va tizimli himoya choralari

Hayvonot dunyosini himoya qilish bugungi kun ekologiyasining eng muhim masalalaridan biridir. Buning uchun samarali qonunchilik, davlat qo'riqxonalarining faoliyati, veterinariya xizmati va ijtimoiy ongni oshirish zarur.

Qizil kitob va qo'riqxonalar tizimi

Qizil kitob noyob va xavf ostidagi turlarni rasmiy ro'yxatga oladi va ularni himoya qilish bo'yicha chora-tadbirlarni belgilaydi. Qo'riqxonalar esa hayvonlarning tabiiy yashash muhitlarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasi hududida bir qator davlat qo'riqxonalari faoliyat yuritadi, ular hayvonot va o'simlik dunyosining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Veterinariya xizmati va mehr-muhabbat madaniyati

Veterinariya xizmatlari orqali:

Uy va yovvoyi hayvonlarning sog'ligini ta'minlash;

Kasalliklarning oldini olish va davolash;

Yovvoyi hayvonlarni reabilitatsiya qilish amalga oshiriladi.

Jamiyatda hayvonlarga nisbatan rahm-shafqat madaniyati shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab va ommaviy axborot vositalari orqali ekologik tarbiya olib borish, ko'ngilli boshpanalar faoliyatini qo'llab-quvvatlash bu yo'lda asosiy yo'nalishlardir.

Hayvonlarga ijobiy munosabatni shakllantirish

-Hayvonlarga nisbatan mehribonlik va hurmatni kuchaytirish uchun:

-Ta'lim tizimida ekologik va axloqiy tarbiya yo'lga qo'yilishi;

-Ommaviy axborot vositalarida targ'ibot olib borilishi;

-Qonunchilikni takomillashtirish va hayvonlarga qiynoq va beparvolik uchun javobgarlikni oshirish;

-Ko'ngilli tashkilotlar va boshpanalar faoliyatini kengaytirish;

-Oilaviy tarbiyada bolalarda hayvonlarga g'amxo'rlik ko'nikmalarini shakllantirish zarur.

Xalqaro biologik xilma-xillik kuni

Har yili 22 may kuni dunyo bo'ylab Xalqaro biologik xilma-xillik kuni nishonlanadi. Bu sana tabiatdagi barcha tirik mavjudotlarning – hayvonlar, o'simliklar, mikroorganizmlarning – biologik xilma-xillikni saqlash ahamiyatini

yodga soladi. Shu kun davomida odamlar ekologik ongni oshirish, muhofaza qilish tadbirlarini amalga oshirishga chaqiriladi.

O'zbekistonda ham ushbu kun doirasida turli targ'ibot ishlari, ilmiy konferensiyalar va ochiq darslar o'tkaziladi,

Xulosa.

Hayvonot dunyosining barqarorligi va biologik xilma-xilligi nafaqat tabiiy muhitni, balki insoniyat hayotining sifatini va kelajak avlodlar farovonligini ta'minlashda hal qiluvchi omildir. Bugungi kunda sanoat chiqindilari, shaharlashuv, brakon'erlik va boshqa inson faoliyatining salbiy ta'sirlari hayvonot dunyosini katta xavf ostiga qo'ymoqda. Shuning uchun hayvonlarni muhofaza qilish uchun tizimli va ko'p qirrali yondashuv zarur.

Bunda davlat darajasidagi qonunchilikni takomillashtirish, qo'riqxonalar faoliyatini samarali tashkil etish, veterinariya xizmatlarini rivojlantirish va jamiyatda ekologik madaniyatni oshirish muhim o'rin tutadi. Jamiyatning barcha qatlamlarida hayvonlarga nisbatan mehribonlik va mas'uliyat hissini shakllantirish ekologik barqarorlikni ta'minlashda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonning tabiiy boyliklari, noyob hayvonot turlari va ularni himoya qilish tizimi yanada rivojlanishi va xalqaro ekologik standartlarga moslashishi kerak. Bu borada har bir insonning, jamiyatning va davlatning birgalikdagi sa'y-harakatlari muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduvaliyev O. "O'zbekiston tabiatining biologik xilma-xilligi" — Toshkent, 2018.
2. Karimov B. "Ekologik muhofaza qilish asoslari" — Toshkent, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobi, Toshkent, 2019.
4. Saidov M., Tursunov J. "Hayvonot dunyosini himoya qilish va ekologik tarbiya" — Samarqand, 2021.
5. Xalqaro biologik xilma-xillik kuni materiallari, BMT Ekologik dasturi, 2023.
6. Veterinariya xizmatlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi hisobotlari, 2022.
7. Ziyodov A. "Shaharlashuv va ekologik muvozanat" — Toshkent, 2019.
8. Ekologik axborot portallari va Ommaviy axborot vositalari (2020–2024 yillar).

